

378

VEDEŽ

CASOPIS

za šolsko mladost.

Tečaj III. V četrtek 28. listopada (novembra) 1850. List 48.

V e č e r. *)

Slovo jemlje
Sončice,
Žarko skriva
Ličice.

Že zahaja
Za goré,
Oblačiči
Se zlaté.

Verhi gor se
Rudeče!
V slednem žarku
Se blišče.

Luna tudi
Vstaja že,
V svetli vodi
Vmiva se.

Večernica
Zablšiči,
Zvezde mile
Vse zbudi.

Rosa pađa
Spod nebes,
Mir in nemir.
Siplje vmes.

Zvon pa zove
Vse domov **)
Pod domači
Mili krov.

Krog ognjišča
Tam sedi,
Družba, da se
Okrepi.

Borna hrana
Njej diši,
Bolj kot žlahtne
Vse jedi.

Po molitvi
Pa sladkó
Trudne óči
Stisnejo.

Vse počiva,
Vse že spi,
Nikjer glasa
Čuti ni.

Tud spočij se
Duh moj ti
Da ušaneš
Krepkiši.

Štefan.

---

*) To pesmico je ravno tisti mladi pesnik (pevec) zložil, kot „jutro“ v 45. l. Zadnjič je bilo ime po pomoti izpuščeno. Vrđn.

**) Namesto: d o m ú.

G r a d i č.

Narodna pripovedka iz Bistriške doline.

Še pred nekaj letmi se je druga hiša od Mengiške cerkve „gradič“ imenovala. Zdaj se je pa že to ime bolj pozabilo, kar je hiša verlega Slovenca Andreja Daniča. Veliko čudnih reči se od tega gradiča čuje. Gotovo je, da je ena naj starših hiš vasi, zakaj ko so klete in druge shrambe popravljali, so našli vse sorte denarjev, ki so nekdam veljali, clo nekaj rimskih je bilo vmes. Od veliko pripovedk, ki si jih od tega pohištva ljudje pravijo, povem le eno:

V petnajstem stoletju je bila naša domovina v žalostnem stanu. Le malo vasi je bilo, ktere ni turška serditost pokončala. Glavni vzrok je bil žalostna nesložnost med grajšaki in podložnimi. Ko je nevarnost prišla, so se uni v svoje terdne gradove splazili, tako da je cela teža vojske večidel na slabo orožane kmete padla. Ko je sovražnik privihral, so ti svoje hiše popustili, in se na gore podali, kjer se zberejo, potem pa v boj gredo, da bi vraga zopet odgnali. Tudi Mengiška vas se je pri nekem turškem napadu spraznila. Ljudje so odnesli, kar se je dalo in so jo v Rašiški gojzd potegnuli. Tu je bilo zavetje vsih pobegnencev, ki so dan na dan vkup vreli. Že jih je toliko, da sklenejo, se vzdignuti in sovražnika zgrabiti. Pa njih ogleduhi jim kmalo žalostno novice prinesejo, da je toliko Turka, da bi gotova poguba bila, se v boj spušati. Samo v Mengšu jih je okrog 1000 bilo. V vsako hišo se jih je najmanj 6 vsedlo, pa tudi po deset in še več. —

Kakor je že omenjeno bilo, so se že takrat grajšaki in kmetje hudo prepirali. Ti so svoje dolžnosti slabo opravljali, večkrat jih clo popolnoma zanemarili. To je plemenstvo tako razkačilo, da so podložne povezovali, jih topli in v ječe zapirali. Zlasti se je gospod Rombihel čez ravnanje kmetov serdil in jih tako ostro kaznoval, da so ga sploh le „gromabik“ imenovali. Ker pa tudi terpinčenje ne zda, je Rombihel meni nič tebi nič 30 naj terdovratnejim kmetom vse

posestvo vzel in jih iz Mengša izgnal. Ker nimajo nič, z čimur bi se živeli, se pogovore, si skupej potrebne hnane iskati. Nekaj časa so se po Rašici klatili in se od ropa preživeli. Pa poznej so se tega življenja naveličali in radi bi bili kam za hlapce šli, ako bi bili le smeli. Pa grajšaki, katerim so zdaj to, zdaj uno odvzeli, so jim smert na kolesu prisegli. Ne ostane jim tedej družega, kakor se še zanaprej od plena živeti, dokler bi se boljša priložnost pokazala.

Takrat je v gradiču nek bogat seljan al prostak živel — Skit po imenu. Seljani so bili taki kmetje, ki so kupljene lastnine imeli, in niso bili nobeni grajšini podložni. Ta prostak Skit je imel veliko shramb, zlasti grozno veliko podzemeljsko klet, ki se je skor pod celim pohištvom stegovala. Vrata, ki so v to klet peljala, so bila majhna in se niso od zunaj clo nič poznala. Ko se novica sliši, da se Turk bliža, je Skit sklenul, ne z drugimi vred pobegnuti, temuč zavetja v kleti iskati. To je bilo toliko ložej, ker je bila klet od zgorej skoz eno lukujo nekoliko razsvitljena, in ker je iz bližne rupe (štirne) cev vanj peljala, po kateri se je z majhnim trudom dobra voda dobila. Vso boljšo robo in hrano tedaj seljan noter znosi in neprestrašeno prihoda sovražnikov čaka. Le včasih klet zapusti, da bi si divjačine poiskal. Zlasti v Ražici je bilo take reči veliko, tje je Skit naj rajši zahajal. Primerilo se je enkrat, da je na velicega medveda pomeril, pa strel je spodletel, in divja zver grozovito na strelca plane. Če je ravno močen možak bil, bi mu bilo vendar odklenkalo, ako bi ne bil medveda nekdo od zad vstrelil. To je bil eden 30 izgnanih kmetov, ki je nevarnost Skitovo vidil, in mu ravno o pravem času na pomoč prišel. Seljan je bil tako hvaležnega serca, da se je vsih pregnanih vsmilil, ter jim na ponudbo dal, če hočejo ž njim vred v podzemeljski kleti živeti, ki bodo z vsim potrebnim preskerbljeni in popolnoma v zavetju pred Turki. Kmetje so bili koj zadovoljni. Šli so s Skitom.

Kmalu potem so Turki prišli in vas posedli. Njih zapovednik je bil nek terd kervoželjen in skop mu-

stačar — Aftal po imenu. Kakor je bil na Kristjane serdit, ravno tako oster je bil proti svojim podložnim. Le po dve uri je vsaka tropa na dan spati smela, in gorje temu, ki bi bil kako zapoved prelomil. Tudi od Turkov je bil tedaj Aftal sovražen, radi bi bili vidili, da bi poginul; pa vendar so se ga tako bali, da pri vsih nečloveških poveljih zapovednika besedice ne zinejo. —

(Konec sledí.)

Mož resničnosti.

Ob času, ko so kristjane preganjali, je živel Kardiaz, ki je bil pobožen mož. Ze devetdeseto leto je vidil cvetlice vigredi cveteti i oveniti. Le malo sivih las mu še glavo pokriva, vendar moč njegovega duha je bila še mlada i njegov obraz prijazen kakor mladenčev. Natanjčno je živel po ukih včlovečenega Boga, ki se je na svet rodil, človeštvo greha odrešiti, ki je za resničnost svojega poslanstva po dolzem preganjanju i velicih mukah na križu svojo čisto dušo izdihnul.

Življenje Kardiazovo je bilo pobožnost, njegovo djanje dobrotljivost, njegova sreča ponižnost. Pred vsim pa je ljubil resničnost i čertil laž.

Neki dan sedí v svoji hišici i prebira v svetih bukvah. Kar prisope njegov vnuk, fantič desetih let, v izbo, poprime starčka za roko i pravi veselo: „Odšli so, odšli; Bogu bodi hvala, zdaj si rešen!“ Začudjen povpraša starček: „Fantič! ne razumim te, povej, kdo so ti, od koga govoriš?“

„Orožjeni možaki“, pravi fantič, „so prišli do naših vrat, i so po tebi vprašali. Prav divje so gledali, meni se dozdeva, da so sovražniki kristjanstva. Bal sim se, da bi tudi tebe, kakor toliko družih ne odpeljali s teboj nevsmiljeno ravnali. Rekel sim, da si se v cerkev podal, kjer Boga kristjanov moliš. Verjeli so mi i so odšli. Vesel sim, da sim te rešil.“

Kardiaz pa odgovori v ojstrej resnobi. „Sin! zakaj si laž govoril? Ali te nisim vselej učil, nikdar pota resničnosti ne zapustiti? Kako si me mogel tako razžaliti?“ To je prva laž tvoja; pa ta te je na vselej obverjetnost spravila.

Prestrašeni fantič za odpuščenje prosi i se britko joka; rekoč: „O! nikdar še nisim lagal, i tudi dans bi bil resnico govoril, ako bi me ne bila ljubezen do tebe, groza za tvoje življenje i strah nevarnosti k temu permorali.“

I sopet povzame sedaj starček: O nikdar več laži ne govori v svojem življenju. Ne ljubezen, ne boječnost, ne up naj te ne oslepijo, le jedno lažnjivo besedo izustiti. Ravno kakor je resničnost, po kateri se Bogu naj podobnejše skazemo, je tudi laž, ktera nas od Boga naj dalje odrine, ktera naše božanstvo oskruni. Laž je bila že v začetku poglavno zlo.

Bog je resnica in kdor resnico zataji, zatají Boga. Resničnost je naj svetejša človeška dobrota, katero je Bog človeštvu podelil. Kdor pa laže, se pregreši zoper Boga i človeštvo.

Pravičen sovraži laž, ker je hudobna. Boljše je, da se nesreča pripeti, kakor da jo ti z lažjo odverneš.“

S solznimi očmi obljubi zdaj fantič staremu očetu nikdar več laži ne pregovoriti, ter si njegove besede globoko v serce vtisne, zakaj ljubil je starčka goreče.

Kardiaz pa serčno moli, se potem od hišice, podá i se vsede na neko klopico v mestu. Glasno z veselim razsvetljenim obličjem gospodu svoje serce razkriva i govori: „Kristus, sin božji je resnica i življenje, zakaj on je od smerti vstal i živi pri vsih, ki ga poželijo. Ob tem pridejo sovražniki Kristusove vere poslani od cesarja, ga zagrabiyo i ga vlečejo k smerti. „Gospod odpusti jim“, on moli, „ker ne vedó, kaj počnejo. Potem položi mirno svojo glavo pod rabeljski meč in verno izdihne. Veliko pa tistih, ki so pričá njegove smerti bili, je vervalo i molilo Boga kristjanov v veri i resnici. Truplò starčково so za-

kopali njegovi prijatelji i postavili mu kamen na grob z napisom:

Tu počiva mož, ki spregovoril ni nikdar hudobné
Ali lažnjive besede, Kardiaz je bilo mu ime.

Dobrovar.

Kratka slovnica slovenskega jezika.

§. 34. Glagol.

(Nadalje.)

Štirje glagolski zgibi so koreni vsih drugih, namreč: 1. zdajni čas; 2. prvi nedoločivni način; 3. prvi delavni priložaj preteklega časa; 4. terpivni priložaj; n. p. dela-m, dela-ti, dela-l, dela-n.

Iž njih se drugi tako ispeljujejo:

I. Iz zdajnega časa:

1. velivni način, če -am v aj, -em in -im v i premeniš; n. p. delam-delaj, nêsem-nêsi, sadim-sadi, vrem-vri i. t. d. (-em v ej; jém, jej).

Glagoli na -jem in -jim zaveržejo -em in -im, in nič ne pristavijo; n. p. štejem-štej, stojim-stoj, kupujem-kupuj.

2. Priložaj zdajnega časa, če 3. višebrojni osebi, in sicer okrajšani, ako je *), č pristaviš; n. p. delajo-delajoč, živé, živeč-a-e i. t. d.

II. Iz prvega nedoločivnega načina:

1. drugi neodločivni način, če i na koncu odbiješ; n. p. delati-delat.

2. narečaj, pri vsih glagolih, kateri v prvi osebi nimajo -im, v neodločivnem načinu pa imajo -ati, če se -ati -áje, pri glagolih na -im in mnogih na -em, če se -im in -em v é premeni; n. p. deláje, klicáje, pisáje, skakáje; nasproti klečim-klečé, stojim-stojé; sedé, gredé.

III. Iz preteklega delavnega priložaja:

1. pretekli čas, če sim-si-je . . pridaš; n. p. sim delal, si molil . . .

*) Sedijo - sedé, govorijo - govoré, živijo - živé itd.

2. davno pretekll čas, če sim bil-a-o . . pridaš;
n. p. sim bil delal.

3. prihodni čas, če bom-boš-bo . . .

4. prihodno pogodivni čas, če bi;

5. preteklo pogojivni čas, če bi bil-a-o pridaš;
n. p. bom delal, bi delal, bi bil delal.

6. drugi delavni priložaj preteklega časa, čel l v
vši-a-e premeniš, n. p. delal-delavši, skril-skrivši, bil
bivši(-a-e).

IV. Iz terpivnega priložaja zraste:

1. glagolno ime, če se mu -je pridene; n. p. delan-
delanje, odpuščen-odpuščenje, strahovan-strahovanje;

2. vsi časi terpivne dobe, če primerno pomožni gla-
gol predstaviš. (Dalje sledi.)

Osel i slavček.

Osel zagleda enkrat slavčka, i mu reče: Čuj prijatelj mnogokrat sim že slišal, da ti s svojim petjem vse ptice i živali prekosiš; prav rad bi zvedel, ali je tvoj glas v resnici tako mil i izversten. Slavček si ne da dvakrat veleti, zapoje, zažvižla i drobi glas na tisučero viž, ga stenci i nežno spet zviša. V temnej daljavi mu odziva pastirska piščal. Vse se je razlegalo i bobnelo po gaju od njegovega petja. Zamaknjeno poslušá vse milega ljubčika i pevca rajne zore; slabi vetrički v vejčicah potihnejo, umolknejo sbori družih ptičic, i beloovna čreda se vstavi v hladilnej senci koščatega drevja, pastir se jih raduje, i posebno, ko sliši slavca, se ljubo nasmehljá pastarici. Slavček dokončá. Osel se k zemlji potuhne i pravi: „Izverstno, tvoj glas ni popisati, zmiraj bi te poslušal; vendar škoda, da našega petja ne umiš, gotovo bi se ti še bolj izbistril, če bi se ti tudi po našem peti naučil.“ Zaslišati to rabsodbo, strese slavček svoja krilca, i odleti čez tri zelene planine.

Bog nas vari tacih rabsoditeljev.

Valant Janežič,
petošolec v Celovcu.

Kdo je srečen?

Kdor srečen je? al kdor gradov
Devet u svojo last si šteje?
Kdor 'ma zlata in biserov
Da jih svoj živ dan ne prešteje?

Kdo srečen je? kdor 'ma oblast
Da čez milijone gospoduje?

Komur cel svet skazuje čast,
In se mu s strahom pripoguje?

Kdo srečen je? kdor doživi
Stotero leto še v kreposti,

In kdor okusil svoje dni

Bolezni nikdar ni britkosti?

Leti in drugi taki se

Vsi srečni srečni zde človeku,

Al kaj da k pravi sreči gre

Ne zmisli svet, bi skorej rekel.

Ti je bogat, ti je časten,

Ti zdrave, krepke je natore;

Al srečen tud? ne ve nobèn

Ker srečen bit' le tí zamore:

Ki svojemu Bogu je zvest,

Ki jasno pamet, um 'ma trezen

In zdravo dušo, mirno vest,

In v sercu vero, up, ljubezen.

0.

Prazne vere.

Če se mleko po ognju prelije, to kravi škoduje. (To je res, toda ne tisti kravi, ki je mleko dala, ampak tisti, ktera je bila — pa brez zamere — tako štorklasta, da ga je po ognju prevernila.)

Ko bi si naredil človek stol s tremi nogami iz deveterega lesa, pri sebi imel 3 pisane grahe, in se sveti večer (božič) na tak stol pred cerkvena vrata posadil, bi vse čare ali copernice vidil in jih spoznal. (Da bi se to zgodilo, tega Vedež ne more priterditi; to pa dobro vè in priterdi, da bi vsi ljudje pred cerkvenimi vratmi strašno velikega telebana vidili in spoznali, da ima namesto možganov le ilovico v glavi.)